

lázni, ač postižených také demolice (např. OD Baťa v roce 2018). Mariánské Lázně jsou městem kontrastu slavné minulosti i úpadku, ale nepochybně s opravdovou hloubkou prostředí.

Posledním archetypem, kterému se autor věnuje, je *kostel*, ve středověku hlavní dominanta města. Podle Šalamounova chrámu v Jeruzalémě se už od minulosti konstatovaly jeho tři hlavní části – předstíň, loď a presbyterium. Přitom u křesťanských kostelů byla loď řešena různě – už v nejstarší době jako trojlodní i pětiodní, u renesančních archetypů byla v oblíbené centrála. Reformace vedla k zásadní změně – při jiném pojetí eucharistie nebo při jejím popření nebylo třeba presbyteria, kostelní prostor se tak stal jen shromaždištěm – zejména u kalvinistů. Důraz je tu u kazatelny, boční oltáře ztrácí v protestantských kostelech funkci. Při výstavbě nových měst či čtvrtí v 19. a 20. století se stavěly také nové kostely, a to většinou ve stylu historismu. „Gotic-kou“ inspiraci lze konstatovat i u Grundtvigova kostela v Kodani z let 1927–1940, který byl vzorem pro kostel Hallgrímskirkja v Reykjavíku. Staví se kostely i v moderním stylu; v Praze k nim patří vinohradský bratrský od Pavla Janáka a katolický kostel sv. Václava ve Vršovicích od Josefa Gočára. Plečnikův kostel Nejsvětějšího Srdce Páně na Vinohradech představuje hledání nového stylu i prostorového řešení. Le Corbusierova kaple Notre-Dame du Haut nedaleko Ronchamp, úzce spojená s terénem, se vesměs hodnotí jako zdařilá církevní stavba. Některé Kalinou uváděné příklady postrádají církevní, ale i umělecký charakter. Zde je třeba připomenout dispozičně i umělecky významné kostely v Polsku, ač vznikaly ještě za totalitní vlády.² U čtyř desítek zde zařazených staveb s konstrukcí betonovou, cihelnou v režném zdivu i dřevěnou je vesměs vyjádřen jejich sakrální charakter, se snahou o začlenění do daného prostředí. Promítá se to v objemovém řešení (wrocławský kostel sv. Ducha, kaple sv. Vojtěcha v Gorajci) a ve výrazné umělecké výpravě interiéru (kostel sv. Zikmunda ve Varšavě-Bielanech), někdy s betonovými žebry připomínajícími žebra gotická či s kazetováním (kostely sv. Maximiliána Marii Kolbeho v Krakově – Nové Huti a bl. Jadwigy v Krakově-Krowdrze). Ale i u nás vznikly po roce 1989 nové kostely, některé zasluhovaly uvedení.

Závěrečná kapitola *Třetí Řím a digitální město* je věnována historickým i současným přístupům k teorii města i výhledu do budoucna. Autor sleduje teorie novodobých měst, Corbusierovo zářící město, Miljutinovo pásové město, návrhy nových sovětských měst i objektů v Moskvě. Teorie i realizace postupovaly na východě i západě různým směrem. U nás se připomínají Kolektivní dům v Litvínově a jeho idea, nová výstavba Ostravy i Mostu po zboření historického jádra města, principy výstavby sídlišť.

V lidově demokratických zemích bylo podobných případů mnoho – jako příklad z bývalé NDR se zde uvádí Halle-Neustadt, z Rumunska nová Bukurešť po zboření starého centra, z Albánie velká městská třída v Tiraně. Z mnohých realizací na Západě je pak v knize zmínka o městě Milton Keynes ve Velké Británii. V duchu postmodernismu se realizovala výstavba v Los Angeles ve Spojených státech. Jako skutečný Řím dneška vznikla Dubaj, město mrakodrapů s nejvyšší stavbou světa vysokou 829 m. Města se v minulosti zakládala, rozvíjela i stagnovala a zanikala. Autor v epilogu uvádí umírající Detroit se stále se zmenšujícím počtem obyvatel, podobný je propad Chicaga, St. Louis, Pittsburghu, Baltimore a Buffala. Uzavírá: „*Město má vznikat zároveň zdola i shora jako syntéza plánu a neustálé aktivity.*“

Při hodnocení publikace je třeba především ocenit základní sémantický pohled na město s konkrétním rozbořením sledovaných měst, tj. popis jejich vývojových vrstev, a to v celém dějinném vývoji od začátku do poslední doby. Města vesměs prošla složitým vývojem, u některých však byl vývoj mimořádně komplikovaný (Řím, Benátky, Berlín, Istanbul), ale i u nich je osvětlen přehledně. Typologické příklady měst byly zvoleny vhodně, u archetypů rozhodovalo jejich aktuální zastoupení. Metodicky je práce postavena na kontrastu *vývoj města × archetyp*, z něhož vyplývají nové poznatky. Hlavním záměrem je úvaha o *řešení výhledového města budoucnosti jako Třetího Říma*. Mnoho je tu řečeno a mnoho předloženo k úvahám. Jsou tu četné poznatky a místní postřehy, míra citací je obdivuhodná, ocenění zasluhuje i obrazová část. V neposlední řadě by se publikace měla stát povinnou četbou pro ty, kdo studují architekturu.

Karel KIBIC

■ Poznámky

² Srov. Andrzej Artur Mroczek – Konrad Kucza-Kuczyński, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa 1991.

Praktický průvodce povodní nejen pro správce památek

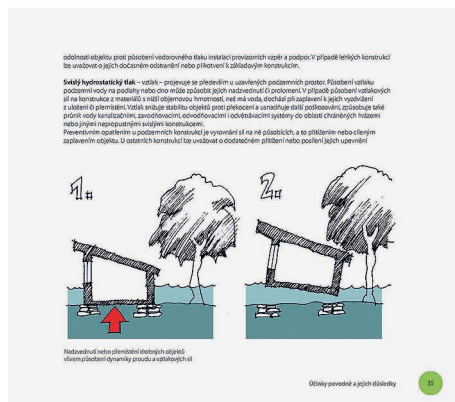
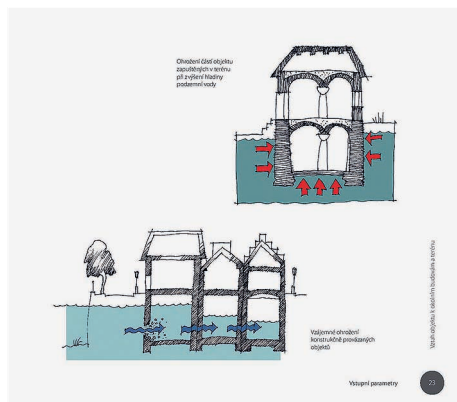
NEDVĚDOVÁ, Klára et al. *Památky a povodně. Prevence a sanace*. Ilustrace Ondřej Kamenický. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-80-271-1763-5.

Na přelomu století došlo na našem území k několika velkým povodním, které neměly v předchozích více než čtyřiceti letech srovnání. To je dostatečně dlouhá doba, aby se ze společenské paměti vytratily zkušenosti s tímto přírodním jevem. Také se změnila technická možnost, jak na povodně reagovat, a rovněž administrativní podmínky. V roce 1997 hned po povodni na Moravě přistoupily státní správa i technická veřejnost k razantním řešením, která se nesla v duchu: zkrotit přírodní jev, aby už se nic takového neopakovalo, a pokud se pohromě nedá zabránit, alespoň minimalizovat škody na majetku a zejména na životech. Nepřehlíželo se k jednotlivým specifickým objektům, vždy se hledalo plošné technické řešení, které co nejlépe zabrání vodě k zaplavení řešeného území.

Recenzovaná kniha k této problematice přistupuje zcela jinak a v tom je dle mého názoru její největší přínos. Nezabývá se plošnou protipovodňovou ochranou, ale soustředí se přímo na jednotlivé historicky cenné objekty a jde až na úroveň jednotlivých konstrukčních prvků či movitých objektů. Publikace je koncipována tak, aby prakticky provedla majitele či správce památky celou problematikou od stanovení ohrožení objektu přes preventivní opatření až po případné sanace jednotlivých konstrukcí. Obecné informace jsou doprovázeny ilustracemi a bohatou fotografickou dokumentací konkrétních příkladů.

První kapitola s názvem *Vstupní parametry* se soustředí na vysvětlení okolností, které hrají roli při stanovení nebezpečí výskytu povodně a posouzení zranitelnosti objektu.

Úvodní obrázek ilustruje všechny možnosti, jak může být budova zasažena povodňovou vodou, a autoři popisují příslušný způsob ohrožení. Uvádějí i zpětné zaplavení objektu vodou z kanalizace. Tento případ bývá často opomíjen nebo nedostatečně řešen. Přitom existují konkrétní příklady obcí s dobrou ochranou proti povodni ze strany řeky, kde však bylo přímo za povodně třeba řešit zaplavení veřejných prostor přes kanalizační dešťové vpusti (např. Hevlín 2010, Zbraslav 2013). Autoři také zmiňují další specializované publikace a podkladové materiály, jako jsou mapy záplavových území, statisticky vyhodnocené průtoky v tocích s pravděpodobnostní dobou opakování apod., a pro vyhodnocování těchto parametrů povodní odkazují na postupy popisované v jiných zdrojích. Uvedeny jsou také jednotlivé

Obr. 1–3. Ukázky z knihy *Památky a povodně s bohatým ilustračním i fotografickým doprovodem*. Zdroj: Grada Publishing, 2020.

charakteristiky povodně, které mají na poškození vliv.

Dále kapitola upozorňuje na použité stavební konstrukce, jejich stav, začlenění objektu v terénu a další. Důležité je dle autorů individuální posouzení základové části stavby a podzákladí v odborném inženýrsko-geologickém posudku. Geologické mapy širšího území nemohou poskytnout dostatečné informace, kromě toho oproti jiným částem stavby je tu malá nebo žádná možnost průběžné vizuální kontroly. Autoři dále zdůrazňují, že při posuzování aktuálního stavu objektu je třeba si všimnout i současného využívání objektu a stavebních úprav, které byly provedeny. Jedná se zejména o různé způsoby odvádění vlhkosti a zateplování či uskladňování objemného materiálu, což může zvyšovat náchylnost objektu k poškození, případně až destrukci v případě povodně.

Název druhé kapitoly *Účinky povodně a jejich důsledky* je možná na první pohled málo srozumitelný. „Účinkem“ jsou míněny děje, které doprovázejí postupující povodeň, a „důsledky“ jsou jejich nebezpečné dopady na konkrétní stavby. Kapitola například ukazuje, jak působí tlak vody na objekty ve svislém i horizontálním směru a kde a proč vznikají kritická místa až s možností zhroutení konstrukcí. Ozřejmuje, proč je v některých případech vhodnější nechat zaplavit sklepní prostory historických budov než plošně bránit rozlivu (a tím vystavit nezabezpečené základy působení tlakové podzemní vody). Škoda, že u jednotlivých pojmů chybí známé případy z praxe. „Dynamický účinek vodního proudu“ by bylo možno prezentovat třeba na příkladu Troubek v roce 1997, kdy největší destrukci domů způsobil proud přitékající vody. A ilustrace u pojmu „vytváření bariér“ (s. 38) připomíná situaci na Karlově mostě v roce

2002, kdy bylo pro jeho ochranu nutné pomocí techniky průběžně odstraňovat velké kusy plaveného materiálu a udržovat tak jednotlivé mostní oblouky průtočné. Podobně by bylo možné demonstrovat na skutečných případech i další pojmy probírané v této kapitole.

Kapitola *Posouzení zranitelnosti a prevence poškození* se podrobně věnuje tomu, co je třeba předem zjistit a připravit, než vůbec povodeň začne konkrétní stavební objekt ohrožovat. Nejprve je zjišťováno riziko výskytu povodně v dané lokalitě, následují odhady dopadů na stavbu z pohledu aktuálního stavu objektu. Prevence je rozdělena na opatření dlouhodobá, před povodní, a operativní, pokud je již povodeň na postupu. Všechna podstatná zjištění je pak třeba zpracovat do povodňového plánu konkrétního objektu a tento plán je třeba, jak bych ráda spolu s autory zdůraznila, udržovat v aktuálním stavu.

Počínaje čtvrtou kapitolou *Sanace* se kniha věnuje doporučením, co dělat, když už k zasažení objektu povodní došlo. Považuji tuto část za stěžejní. V praxi se bohužel často stává, že přes všechna technická opatření, výpočty, havarijní plány a školení personálu k zaplavení i poškození chráněného objektu dojde. Jeden takový příklad zachycuje i fotografie z Bechyně (s. 57). Mobilní zábrany byly postaveny správně a zavčas, ale škodám nezabránily. Ještě před příchodem povodňové vlny v řece Lužnici proběhla místní přívalová srážka, která k zábranám nanesla z výše položených polí více než 30 cm bahna. Přes již postavené zábrany nemohlo odtéct do řeky a po celou dobu povodně tak zůstalo místo zaplavené z druhé strany.

Při záplavě v památkových objektech jde vždy o vysoce stresovou situaci, kdy se hledají viníci a dělají se okamžitá rozhodnutí s cílem minimalizovat škody. Jak se však uvádí v závěru knihy: „... prvky kulturního dědictví mohou být poškozeny nejen povodní samotnou, ale i neodbornými zásahy po povodni.“ Pro tyto situace kniha přináší návody, jak si počínat, aby prvotní záchranné práce nebyly spíše

na škodu, jaká jsou krizová místa objektů a jak je preventivně zabezpečit, a popisuje i následné sanační kroky. Tyto pokyny jsou v knize specifikovány s ohledem na konkrétní stavební prvky a konstrukce, od obecných jako schodiště a stropy až po typicky památkově významné detaily jako nástěnná malba a štuková výzdoba.

Na několika místech kniha ve zvýšené míře věnuje pozornost omítkám, a to až do technických a technologických podrobností. Je to pochopitelné, neboť jde o dobře viditelnou součást stavby, která často nese historické a umělecké kvality objektu a zároveň vypovídá mnohé i o stavu konstrukcí pod ní. Praskliny naznačují možnosti statického narušení zdiva, výkvěty solí a vlhkostní mapy na omítkě vypovídají o dynamice vztlínání zemní vlhkosti i postupu vysoušení celého zdiva po zaplavení objektu. Autoři také uvádějí omítku jako příklad, kdy intuitivní okamžitě odstraňování omítky, „aby zdivo rychleji vysychalo“, vede ke zbytečnému poškození historické hodnoty stavby. Čtvrtá kapitola také věnuje pozornost otázce nahrazení původních omítek sanačními omítkovými systémy. Na příkladu fasády oranžerie zámku v Tróji po povodni v roce 2002, kdy na části tohoto objektu byly již dříve aplikovány moderní omítkové systémy, srovnává jejich užité vlastnosti a zachovalost s původní vápennou omítkou při stejných podmínkách povodňové situace. Otevírá se tak jedna z důležitých otázek památkové péče, zda a do jaké míry upřednostňovat při opravách historické technologické postupy, nebo využívat nové technologie, pokud přinášejí lepší užité vlastnosti.

Velkou předností knihy jsou původní ilustrativní obrázky. Nejedná se o stavební výkresovou dokumentaci, která by mohla netechnického čtenáře odradit, a přesto jsou technicky správné a názorné. Na první pohled velmi jednoduché ilustrace architekta Ondřeje Kamenického za pomoci šipek ukazují, kde a proč vzniká namáhání stavby vlivem povodňové situace. Spolu s četnými fotografiemi dokládajícími skutečný stav poškození objektů po povodni může

být proto kniha zajímavá i pro čtenáře, který se o tuto problematiku dosud nezajímal. Nezaznamenala jsem, že by se architekt Kamenický zabýval již dříve ilustrováním podobných knih, na zvoleném stylu je však patrná zkušenost s výtvarným vyjadřováním technických záležitostí a do budoucna vidím podobný styl jako dobrou cestu k vzájemnému pochopení mezi technickými a památkářskými odbornostmi.

Šestá kapitola nazvaná *Specifika jednotlivých typů movitých předmětů* jde zdánlivě nad rámec základního tématu knihy. Nevěnuje se vlastnímu stavebnímu objektu jako předchozí kapitoly, ale podrobně uvádí, jaká jsou rizika pro sbírky, historická technická zařízení a umělecké předměty, které se v památkově chráněném objektu nacházejí. V nedávné minulosti se velmi často tyto předměty a archiválie ukládaly do prostor, které k tomu účelu nebyly určeny, do suterénních nebo i sklepních prostor, které jsou s ohledem na povodně obzvláště rizikové. V havarijních a povodňových plánech bývají pečlivě popsány kroky, jak je zabezpečit před blížící se vodou. Avšak povodně z přívalových srážek mohou překvapit jak místem, tak rychlostí a na jakákoliv opatření náhle nezbývá čas. Z tohoto pohledu má zařazení této kapitoly opodstatnění a důležitost.

Každému z vybraných typů movitých památek je věnován podrobný popis doplněný ilustrativními fotografiemi. Jednotlivé materiály jako např. dřevo nebo textilie se objevují ve více případech a jejich sanace po povodni je vždy popisována s ohledem na další použité materiály, se kterými v daném předmětu mohou spolupůsobit. Typicky jde o rychlost a způsob vysoušení, kdy by mohlo dojít k destrukci předmětu vlivem nerovnoměrných rozměrových změn, a o dezinfekční přípravky proti biodegradaci plísněmi, kde jsou doporučovány adekvátní postupy, aby nedošlo např. ke změně barev při použití přípravků s obsahem chlóru. Největší prostor je věnován papírovým dokumentům. Je to pochopitelné již s ohledem na čerstvou zkušenost, kolik práce si vyžádala záchrana archiválií, tisků a dalších dokumentů po povodni v roce 2002. Překvapilo mě, kolik různých způsobů výroby papíru bylo v historii používáno a jak významně se podle toho liší jejich ošetření po zaplavení. U hudebních nástrojů je pak třeba rozlišovat způsob sanace žesťových, dřevěných nebo strunných (kombinace dřeva a materiálu strun) nástrojů. U všech typů movitých předmětů je vždy popsáno, co je možné udělat a na co dbát bezprostředně po opadnutí vody a jaké následné postupy již bude provádět odborná restaurátorská dílna.

Kniha vznikla v rámci grantového projektu ministerstva kultury, který byl řešen v letech 2011–2015 (jako výstup projektu vyšla v roce 2015 kniha v omezeném počtu několika výtisků, které se nedostaly na trh), a mohl tak zahrnout zkušenosti z likvidace následků povodní 1997 a 2002 jak u budov,

tak u movitých předmětů. Na obsahu knihy je znát, že autoři měli dostatek času a prostoru pro získání praktických poznatků a ověření navrhovaných postupů přímo v terénu. Patrné je to např. v kapitole věnované omítkám a štukům, kde jsou z pohledu opakovaného zaplavení rozebírány výhody a nevýhody používaných výrobních technologií. Toto téma se pak dále rozvíjí i v přílohách, kde je popisován způsob využití asanačních omítek, tedy moderní technologie na historickém zdivu.

Také kolektiv autorů, který se na obsahu knihy podílel, zaručuje její vrcholnou odbornost pro každé řešené téma. I když je obsah knihy podáván velmi přehledně i s barevným odlišením stránek pro různá témata, není bohužel specifikováno, který z autorů se na které kapitole přednostně podílel. To se dá odvozovat z profesního zaměření jednotlivých autorů. Hlavní řešitelkou projektu a autorkou, která vedla autorský kolektiv knihy, je Klára Nedvědová z Ústavu teoretické a aplikované mechaniky Akademie věd ČR, Oddělení památkové vědy, která se ochranou památkových objektů proti povodním zabývá dlouhodobě. Další z autorů, Jiří Frankl, působí v Oddělení diagnostiky a konzervace památek téhož pracoviště. Další dva spoluautoři, Lukáš Balík a Ivo Šimůnek, jsou z ČVUT. Balík se soustředí na odvlhčování staveb, Šimůnkovou specializací je diagnostika stavebních konstrukcí, opravy a rekonstrukce. V autorském týmu je také Pavel Fára, odborník na historické zdivo a sanační omítky, působící v neziskovém sektoru. Ivana Kopecká z Národního technického muzea se zabývá problematikou organických pojiv, přírodních barviv a pryskyřic a technologií konzervace nástěnné malby. Vladislava Kostkanová má zkušenosti s působením zemin na podzemní části staveb za různých stavů podzemních vod.

Kniha je opatřena dvěma stránkami bibliografie a čtenář, kterého některé téma zaujme více, má tak možnost se s ním podrobněji seznámit prostřednictvím dalších publikací. Knihu uzavírá anglický souhrn. Vzhledem k velmi širokému tematickému záběru by nebylo na škodu opatřit práci rejstříkem. Jak již bylo řečeno, kniha je koncipována a napsána tak, aby z ní mohl mít užitek i čtenář, který není zvyklý pracovat s technickou literaturou. Technicky založeným uživateli pak nabízí sedm příloh s doplňujícími informacemi, technickými detaily a příklady použitých navrhovaných postupů.

Publikace působí velmi příjemně již svým vzhledem. Grafický návrh Zdeňka Hákla a zvolený téměř čtvercový formát (21 × 23 cm) umožnily umístění fotek a obrázků přímo k odpovídajícímu textu a tím významně zvyšují přehlednost a čtivost knihy. Uvítala bych, kdyby byla v této podobě k dostání i v pevných deskách.

Je dobře, že nyní vyšla kniha znovu (jako první komerční vydání) v nakladatelství Grada a každý, koho

téma zajímá, ji může mít po ruce, až to bude zapotřebí. Doporučovala bych ji jako studijní literaturu na stavebních průmyslovkách, případně jako doplněk vysokoškolských skript. Souhlasím s tvrzením na obálce knihy, že je využitelná nejen u památkových objektů. Domů, vesnických stavení i honosných historických budov, u nichž lze postupy navrhované v knize využít, je v naší zemi dostatek a jejich údržba, opravy a sanace tvoří a budou tvořit nezanedbatelnou část stavební činnosti.

Milena FOREJTNIČKOVÁ

Kniha o sídlišti Ďáblice

LEHKOŽIVOVÁ, Irena; PLATIL, Josef; TUČEK, Ondřej (edd.). *Sídliště Ďáblice. Architektura pro lidi*. Praha: Spolek přátel sídliště Ďáblice, 2019, 237 s. ISBN 978-80-270-3525-0.

Ani meziválečná avantgardní architektura nestojí na tak pevných základech a její význam není ve společnosti chápán tak samozřejmě, jak by se na první pohled po zhlédnutí množství vydaných odborných a populárně naučných publikací mohlo zdát. Její ochrana není běžnou normou a potýká se s neporozuměním, a to i v případě jejích nejvýznamnějších děl a souborů. A co teprve stavby druhé poloviny 20. století? Stavby, které sice vyplývají z předchozího vývoje, ale vzdalují se obecně požímanému ideálu ušlechtilé architektury; stavby často ztělesňující čistý užitek a synonymum účelnosti. Novým příspěvkem k objasnění nejasných hodnot tohoto rozporuplného architektonického a urbanistického dědictví je výpravná monografie *Sídliště Ďáblice: Architektura pro lidi*.

Kniha v masivních kartonových deskách připomíná vnější úpravou publikaci *Automat na výstavu*.¹ Na obálku byla použita výmluvná fotografie hrajících si dětí „ze sídláku“ od Zdeňka Voženíla; i další Voženílkovy fotografie tvoří základ obrazového doprovodu. Vnitřnímu členění knihy dominuje výrazná grafická úprava. Jednotlivé kapitoly a podkapitoly jsou uváděny celostránkovou fotografií a celoplošným tiskem ve výrazných pastelových barvách. Formát knihy nutí k neustálému listování vpřed a vzad, k přemítání nad bohatým grafickým aparátem, četnými plány, nákresey i citáty. Orientace v publikaci je zpočátku složitější, přesto po prvotních omylech při hledání kýžené kapitoly nebo rozhovoru už nepřed-

■ Poznámky

¹ Terezie Nekvindová et al., *Automat na výstavu: československý pavilon na Expo 67 v Montrealu*, Cheb – Praha 2017.